

Araştırma Makalesi

**Milli İktisat Anlayışı Çerçevesinde Atatürk Dönemi İktisat
Politikaları ve Al-i İktisat Meclisi**

Zekayi KAYA

*Sorumlu Yazar, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF
zkaya@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2998-4675*

Halil İbrahim GÜL

*Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF
hibrahimgul@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2428-5373*

Öz

Osmanlı Devleti'nin 1908 yılı öncesi özellikle 19'uncu yüzyılda yaşadığı tecrübeler, müteşebbis bir Müslüman sınıfın olmaması, bağımsızlık hareketlerinin başlaması Osmanlı tebaasındaki azınlıkların isyan etmesi gibi sebepler milliyetçilik akımlarını doğurmuş ve buna bağlı milli iktisat düşüncesinin benimsenmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sanayi devrimini gerçekleştirememesinin yanı sıra 1838 Serbest Ticaret Anlaşması'nın uygulanması sonucu verilen dış ticaret açıkları, artan borçlar ve yabancılaşan sermaye yapısı milli iktisat düşüncesinin devlet yönetiminde siyasi ve ekonomik olarak hâkim olmasını sağlamıştır. Türkiye İktisat Kongresi ve Al-i İktisat Meclisi gibi oluşumlar milli iktisat düşüncesinin iktisat politikası karar ve uygulamalarına yansımada etkin bir role sahip olmuşlardır. Çalışmanın amacı bu oluşumların milli iktisat düşüncesiyle ilişkisini ve dönemin iktisat politikası karar ve uygulamalarındaki önemini ortaya koymaktır. Betimleme yöntemiyle hazırlanan bu çalışmada 18 adet rapordan oluşan orijinal Al-i İktisat Meclisi raporları ve diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Milli İktisat, Al-i İktisat Meclisi, İktisat Politikaları, Atatürk
Jel Sınıflandırma Kodları: E02, E60, N00

Economic Policies in the Period of Atatürk and Al-i İktisat Council Within the Framework of National Economy¹

Abstract

The experiences of the Ottoman Empire before 1908, especially in the 19th century, for reasons such as the absence of an enterprising Muslim class, the beginning of the independence movements, and the rebellion of the minorities of the Ottoman subjects(citizens), gave rise to nationalism movements and led to the adoption of the national economy thought. In addition to the failure of the Ottoman Empire to realize the industrial revolution, the foreign trade deficits, increasing debts and alienated capital structure as a result of the implementation of the 1838 Free Trade Agreement enabled the national economy thought to dominate the state administration politically and economically. Organizations such as the Turkish Economy Congress and the Al-i İktisat Council had played an active role in the reflection of national economic thought on economic policy decisions and practices. The aim of the study is to reveal the relationship of these formations with national economic thought and their importance in the economic policy decisions and practices of the period. In this study, which was prepared by the descriptive method, the original Al-i İktisat Council reports consisting of 18 reports and other sources were used.

Keywords: National economy, Al-i İktisat Council, Economy Policies, Atatürk
JEL Classification Codes: E02, E60, N00

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 26.09.2022 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 13.12.2022

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Kaya, Z. ve Gül, H. İ. (2022). Milli iktisat anlayışı çerçevesinde Atatürk dönemi iktisat politikaları ve Al-i İktisat Meclisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 300-322, DOI: 10.18074/ckuiibfd.1180132.

1.Giriş

Milli iktisat düşüncesinin gelişip olgunlaşmasında Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan fikir akımların varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Milliyetçilikle birlikte İslamcılık, Osmanlıcılık, Turancılık gibi akımlar tartışılırken, diğer taraftan teşebbüs hürriyetini benimseyen liberalizm ve onun karşısında sosyalizm kavramları tartışılmıştır. Milliyetçilik akımının etkisiyle iktisadi alanda milli iktisat düşüncesi hâkim olmuştur.

Milli iktisat anlayışı 1908 yılında iktidara gelen İttihat ve Terakki ile Osmanlı'nın son döneminde ilk kez iktisat politikalarının hazırlanması ve uygulanmasında etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ve sonrasında da Türkiye İktisat Kongresi ve Al-i İktisat Meclisi kararlarının² içeriği ve bu kararlar çerçevesinde uygulanan iktisat politikalarından milli iktisat düşüncesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Milli iktisat düşüncesi, ulusal çıkarlar doğrultusunda milli sermaye sınıfının oluşturulmasına yönelik karar ve uygulamaları ifade eder. Kararların alınması ve uygulanması için de Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiş ve Al-i İktisat Meclisi gibi kurum ve kurullar oluşturulmuştur. Dünyada da benzerleri olan Al-i İktisat Meclisi'nin özel kesim ile hükümet arasında ilişkinin kurulması ve iktisat politikalarının oluşumunda özel kesimin de etkinliğinin ve rolünün artırılması açısından önemlidir.

Milli iktisat ya da Al-i İktisat Meclisi'ni konu edinen az sayıda yapılan çalışma olmasına karşın milli iktisat ile Al-i İktisat Meclisi'nin birlikte iktisat politikalarına yansımaları ele alan daha önce yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu çalışma diğerlerinden ayrılmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle milli iktisat düşüncesinin anlamı üzerinde durulmakta, daha sonra Türkiye İktisat Kongresi ve Al-i İktisat Meclisi'nin milli iktisat düşüncesiyle ilişkisi incelenmektedir. Son kısımda da Al-i İktisat Meclisi'nin kuruluş süreciyle birlikte Al-i İktisat Meclisi kararlarının 1927-1938 arası dönemde iktisat politikası uygulamalarına yansımaları milli iktisat düşüncesi kapsamında değerlendirilmektedir.

² Al-i İktisat Meclisi kararları raporlar halinde yayımlanmıştır. 18 adet rapordan oluşan orijinal raporlar "Pıçak, M. ve Demir, Ş. (2020), Ali İktisat Meclisi. Kocaeli: Umuttepe Yayınları." referans eserinden ve TBMM'nin " : <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/489>" açık erişim adresinden elde edilmiştir.

2. Milli İktisat Anlayışı, Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi ve Al-i İktisat Meclisi

2.1. Milli İktisat Anlayışı ve Türkiye İktisat Kongresi

Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çöküş döneminde³ önceki kuruluş ve yükselme dönemlerinin aksine Müslüman Türk halkını diğer gayri Müslim halklara oranla ticari faaliyetlerin dışında bırakan bir iş bölümü oluşmuştur (Sarç, 1983, s. 337). Osmanlı Devleti'nin bu döneminde ticarete Rum, Ermeni ve Yahudiler giderek daha fazla ve büyük paya sahip olurken; Türkler genellikle askerlik, bürokratik, tarım ve hayvancılık, küçük ev işletmeciliği, perakende ticaret ve esnaflık gibi işlerle uğraşmışlardır. Türk insanında girişimcilik altyapısının ve kültürünün gelişmemesine neden olan bu politika ve kurumsallaşma şekli, bazı aydın, düşünür ve vatanperverler tarafından ortaya konmuştur (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, s. 2419; Çavdar, 1973, s. 103). Türk girişimcilik alt yapısının oluşturulma çabaları II. Abdülhamid döneminde başlamış, Avrupa mallarıyla rekabet ve özel sektörün geliştirilme çabaları aynı zamanda her alanda fabrikaların kurulması için müteşebbisler teşvik edilmiştir. Bu dönemde yapılan imtiyaz ya da yatırımlarla başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde milli üretim tesisleri açılmıştır (Memiş, 2019, 453-472). Daha sonraki dönemlerde Türk müteşebbis sınıfının eksikliğini ortaya koyan, II. Abdülhamid döneminin yanında belki de en önemli yapılanma İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. Osmanlı'nın iş bölümünü oluşturan bu kurumsallaşma modelinden 1908 yılıyla başlayan İttihat ve Terakki döneminde vazgeçilmiştir. İttihat ve terakki döneminde milli tüccar ve sanayici yetiştirme ve oluşturmaya çaba sarfedilen milli bir burjuvazi yani milli sermaye sınıfı oluşturmaya yönelik "milli iktisat" anlayışı benimsenmiştir (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, s. 2419). Ancak Osmanlı Devleti'nin bağlı bulunduğu uluslararası anlaşmaların gümrük tarifelerinde tek taraflı değişikliğe izin vermemesi nedeniyle 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başlayana kadar serbest ticaretin geçerli olduğu dışa açık bir ekonomi özelliğine sahip olmaya devam etmiş, milli iktisat anlayışı etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla iktidarda bulunan İttihat ve Terakki yönetimi kendini daha serbest hissederek tek taraflı olarak milli iktisat ilkeleri 1914 yılı sonrasında kendi kendine yeterlilik, korumacılık, sanayileşmenin geçerli olduğu içine kapalı bir ekonomi anlayışıyla birlikte tam anlamıyla uygulama imkânı bulmuştur (Pamuk, 2014, s. 163). Aynı şekilde bu anlayış yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de takip ettiği temel bir strateji olmuştur (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, s. 2419). Cumhuriyet'in kurulmasıyla milli iktisat anlayışı ve bunun paralelindeki politikaların

³ Genel kabul gören görüş Osmanlıyı ayırırken gerileme ve çöküş dönemleri şeklindedir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalarda bu ayırımı kabul etmeyen ya da Osmanlı'nın yeniden dönemlendirmesini savunan iktisat tarihçileri oluşmaya başlamıştır. Ahmet Tabakoğlu gibi bazı iktisat tarihçileri dönemlere ayırma konusunda yeni yaklaşımlar gündeme getirirken, Şevket Pamuk gibi bazı iktisat tarihçileri ise bazı iktisadi bulguların Osmanlı ekonomik sisteminin klasik ayırımdan farklılaştığını dile getirmektedir. Ancak hem bu şekildeki açıklamaların ispat edilmesi ve literatürde genel kabul görmesi belli zaman alacağından hem de çalışmamızda sadece belirli bir dönemi vurgulamak amacıyla "gerileme ve çöküş dönemi" kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

benimsenmesi ve devam ettirilmesinde Birinci Dünya Savaşı sonrası savaşın oluşturduğu sorunların devam etmesi ve bunun yanında 1929 Büyük Buhran'ında küresel iktisadi daralma ile birlikte dünyada ortaya çıkan yeni koşullar etkili olmuştur. Ayrıca bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve Türkiye'de yeni bir kadronun önderliğinde bir ulus-devletin kurulmasının da rolü olmuştur (Pamuk, 2014, s. 212).

Cumhuriyet'in ilk yıllarının iktisat politikasını da şekillendirecek milli iktisat anlayışı ile ilgili birçok görüş belirtilmiştir. Bu görüşlerden birinde Hollandalı tarihçi Erik Jan Zürcher, Cumhuriyet'in ilk dönemindeki sosyoekonomik politikaların İttihatçıların 1913'te uygulamaya koymuş olduğu milli iktisat programının bir devamı olduğunu belirtmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi üzerine araştırmaları bulunan iktisat tarihçilerinden Çağlar Keyder' e göre ulusal kalkınma tema ve amaçlarının birçoğu İttihatçılardan aktarılmıştır. Bir başka erken Cumhuriyet dönemi iktisat tarihçisi Bilsay Kuruç da ekonomide devleti ve özel girişimciliği birbirine bağlayabilen kavramın "milli iktisat" olduğunu öne sürmüştü ve aynı zamanda bu kavramın Cumhuriyet rejimine daha eski yılların tartışmalarından ve deneyimlerinden aktarıldığını ifade ederek İttihatçıların görüş ve uygulamalarının devamlılığına vurgu yapmıştır. 1923'ten sonra canlanan ekonomide milli niteliğe sahip modern bir ticaret, sınai mülkiyet ve mali sermaye yapısı istendiğini ve ekonomideki bu canlanmanın yabancı kaynaklar tarafından desteklenmesiyle kalkınmayı harekete geçirebileceğini ifade etmiştir. Öne çıkan başka bir görüşte ise Cumhuriyet dönemi Türkiye ekonomisi ile ilgili çalışmaları olan Korkut Boratav "1923-1929 döneminin, iktisat politikaları ve resmi iktisat görüşleri yönünden 1908-1922 döneminin büyük ölçüde bir devamı olduğunu" belirtmektedir (Koraltürk, 2017, ss. 39-40; Varlı ve Koraltürk, 2010, s. 131). Bütün bu görüşlerden, Osmanlı Devleti'nin 1908'den sonra İttihat ve Terakki iktidarı döneminde geçerli olan milli iktisat düşüncesi ve politikalarının Cumhuriyet'in kurulmasıyla da devam ettiği ve kesintiye uğramadığı değerlendirilebilir (Varlı, 2012, s. 168).

İktisat tarihçisi Yahya Sezai Tezel'e göre; daha öncesinde olduğu gibi Cumhuriyet kurulduğu 1920'lerde de Türk devletinin sahip olduğu toplumsal yapıda özel mülkiyete, girişimciliğe ve piyasa ekonomisine dayalı bir kapitalist iktisadi gelişme sürecini gerçekleştirmeye yönelik bir milli iktisat politikası uygulanmıştır (Koraltürk, 2017, s. 40).

Cumhuriyet'in Atatürk'ün ölümüne kadar olan döneminde hâkim olan iktisadi düşünce, Osmanlı döneminde olduğu gibi İttihatçıların benimsediği Alman tarihçi okulunun korumacı doktrinine dayanan milli iktisat düşüncesi olmuştur (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, ss. 2419-2420). Milli iktisat anlayışı, Alman iktisatçıları Frederick List, Wagner, Schmoller, Philippovich ve Amerikan iktisatçı John Rae tarafından korumacılık düşüncesiyle birlikte savunulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla savaş öncesi Osmanlı Devleti'nde hâkim olan liberal

iktisadi düşüncenin “bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler” ilkesini benimseyen klasik iktisadi düşüncenin yerini almıştır. Bunun gerçekleşmesinde İttihat ve Terakkinin fikir önderi olan Ziya Gökalp’in ve onun fikirlerini paylaşan Tekin Alp gibi düşünürlerin payı büyüktür. Ziya Gökalp’e göre, dönemin sanayileşmiş ve bu nedenle ticareti serbestleştirmekte sakınca görmeyen İngiltere’nin sahip olduğu klasik liberal iktisadi düşünceye dayalı milli iktisat anlayışının aksine Osmanlı Devleti dışarıya karşı kapanarak kendi yağıyla kavrulmalı milli iktisat düşüncesine uygun olarak hem tarım hem de sanayi ülkesi olmalıydı (Toprak, 2012, ss. 95-96).

Osmanlı’nın son döneminde ekonomiye yön veren ve daha sonra da ekonominin seyrinin değişmesine etki yapan tartışmalar önemlidir. Liberal iktisadi düşünce etrafında oluşan bu tartışmaların baş aktörleri Mehmet Cavit Bey ve Sakızlı Ohannes ve kısmen de bir sosyolog olan prens Sabahattin’dir. Bu düşünürlerin ortak özelliği ekonomiye devlet müdahalesine karşı çıkan ve hem içeride hem dışarıda liberal iktisat politikalarını savunan isimler olmalarıdır. Osmanlı ekonomisine yön vermede etkili olan liberalizm akımı (Yılmaz, 2020, s. 431-441) Osmanlı ekonomisinin durumundaki gelişmelere ve milliyetçilik akımının etkisine de bağlı olarak yerini korumacı bir anlayış olan milli iktisat akımına bırakmıştır.

İttihatçıların ekonomiyle ilgili görüşlerini oluşturan milli iktisat düşüncesinin temeli Ziya Gökalp’in tarif ettiği üç unsura dayanmaktadır. Bu unsurlardan ilki; ekonomide azınlıkların etkin olmaktan çıkarılıp Türk unsurların etkin hale getirilmesidir. İkincisi, Batı’dan teknoloji ithalatının hangi yöntemlerle yapılacağıdır. Üçüncüsü ise, kapitülasyonların ortadan kaldırılmasının nasıl olacağı sorunudur (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, ss. 2419-2420).

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemi ve Cumhuriyet’in kuruluş döneminde iktisadi politikalara milli iktisat anlayışı ve milli burjuvazi (sermaye) sınıfını oluşturma isteğinin yön verdiği görülmektedir (Yapıcı ve Sarıkoyuncu Değerli, 2020, s. 303). Milli iktisat Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk çeyreğinde baskın bir şekilde kendisini hissettirmiştir. Bu dönemde ekonomi politikalarında milli iktisat politikaları belirleyici olmuştur (Varlı, 2012, s. 168). Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte İttihat ve Terakki hükümeti hem iktisadın millileşmesi hem de milli bir burjuvazinin oluşturulması amacıyla kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmış ve yabancı şirketlerin denetim altına alınarak millileştirilmesi uygulamasına gitmiştir. Milli Mahsulat, Milli Kantariye, Milli Emekçi gibi milli sermayeyi temsil eden anonim şirketler ve bu şirketlerin girişimiyle Milli İktisat Bankası kurulmuştur. Bunların sonucu ticarete de Türklerin ağırlığı artmaya başlamış, ticari denge değişmiş, 1918 başında üstünlük gayrimüslimlerden Türklere geçmiştir. Toplumunu dönüştürecek sınıf olarak bakılan milli bir sermaye sınıfının ve milli bir iktisat anlayışının oluşturulma süreci böylece Osmanlı’nın son döneminde başlamış Cumhuriyet’in kuruluşuyla devam ettirilmiştir. İktisadi politika ve uygulamaların temeline yerleşen milli iktisat bu alanda yapılacak birçok çalışmanın çatısını oluşturmuştur. Bu çalışmalardan biri de Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi’dir (Yapıcı ve Sarıkoyuncu Değerli, 2020, s. 303).

İttihat Terakki yönetiminin milli iktisat politikalarıyla amaçladığı hedef ve düşüncenin Cumhuriyet'in iktisadi yol haritasının çizildiği İzmir İktisat Kongresi'nde Misak-ı İktisadi Kararlarının belirlenmesinde de etkili olmuştur (Varlı, 2012, s. 168). Ankara Hükümeti İktisat Vekâletince düzenlenen İzmir İktisat Kongresi 1920'lerde izlenen iktisat politikalarının oluşumunda rol oynamıştır (Koraltürk, 2017, s. 40).

Milli iktisadın içeriği, kapsamı ve fikirleri iktisat tarihçileri tarafından yorumlandığı gibi İzmir'de yapılan bu ilk iktisat kongresine giden yol, Kongre'nin önemi ve sebep ve sonuçları da iktisat tarihçileri tarafından yorumlanmıştır. Türkiye üzerine araştırmaları ile tanınan Feroz Ahmad Kongre'de kararlaştırılan önlemlerin tamamına yakınının toplumun değişik kesimlerinden oluşan ekonomik güçleri geliştirecek şekilde milli bir ekonominin kuruluşuna yönelik olduğunu belirtmektedir. Bu görüşe paralel bir şekilde Kongre'de, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının katılımıyla iktisat politikası sorunları tartışılmış ve kararlar alınmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1930'lu yıllara kadar Türkiye'de izlenen iktisat politikalarının liberal bir karakter taşıdığı yönünde yaygın bir görüş oluşmuş olsa da aslında 1920'lerin Türkiye ekonomisinde egemen olan anlayış liberal değil milli iktisattır (Koraltürk, 2017, ss. 40-42). Hatta 1930'lu yıllardan itibaren krizin etkisiyle başlayan devletçilik politikaları da milli iktisat politikalarının devamıdır. Cumhuriyet öncesi milli tüccar sınıfı oluşturma amacıyla uygulanan milli iktisat politikaları, 1930'lu yıllardan itibaren ekonomik hayatta güçlü bir ulus devlet oluşturma amacıyla uygulanan devletçilik politikalarına dönüşmüştür (Varlı, 2012, s. 168).

Boratav, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidarda olan İttihat ve Terakki hükümetlerinin izlediği iktisat politikalarına da yön vermiş olan milli iktisat görüşünün genel anlamda Kongre'de ve "misak-ı iktisadi" kararlarında hâkim olan anlayışla benzerlik taşıdığını belirtir. Zafer Toprak milli iktisat anlayışının Kongre ile Cumhuriyet dönemine taşındığını ifade eder. Kongre'nin kararları liberal öğeler içermekle birlikte ulusal çıkarlar sürekli vurgulanmıştır (Koraltürk, 2017, ss. 41-42).

Atatürk dönemi milli iktisat düşüncesinin hayata geçirme çabalarında iktisat kongresi önemli rol oynamış, daha sonra kurulacak iktisadi kurumların yol göstericisi olmuştur. Bu ilk iktisat kongresi gibi genç Cumhuriyet'in yol haritasını belirleyen diğer bir unsur Al-i İktisat Meclisi ve bu meclisin ülkenin iktisadi durumuyla ilgili ortaya koyduğu raporlardır. Al-i İktisat Meclisi'nin açılışında 3 Aralık 1930 tarihinde İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey'in yaptığı konuşmada Al-i İktisat Meclisi üyelerinin çalışma konularının; hayat pahalılığı, gümrük siyaseti, tediye muvazenesi (borç dengesi ve ödemesi) gibi ülkenin ekonomisini ilgilendiren konular dışında temsil ettikleri grupların menfaatlerini bir araya getirip bağdaştırmak, milli iktisadın temelini teşkil eden düzeni korumak ve güçlendirmek olduğunu belirtmiştir. Bu işlevi yerine getirebilmek için Türkiye Cumhuriyeti'nde

olduğu gibi diğer devletlerde de Al-i İktisat Meclisi benzeri kurumların oluşturulduğunu ifade etmiştir (Kuruç, 1988, s. 127).

2.2. Al-i İktisat Meclisi Oluşumunda Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)'nin İzleri

Millî Mücadelenin kazanılmasından ve zaferden iki üç ay sonra daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce Ocak 1923'te Mustafa Kemal Atatürk, "*Türkiye Devleti, Devlet-i İktisadiye olacaktır*" diyerek temel amacın iktisadi gelişmeye önem vermek olduğunu vurguluyordu. Nitekim bu amaçla 17 Şubat 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. Atatürk yine Kongre'de yaptığı konuşmada "*Siyasî ve Askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisat zaferleriyle taçlandırılmazlarsa elde edilen zaferler sürüp gidemez, az zamanda söner. Bu nedenle en kuvvetli, en parlak zaferlerimizin daha temin edebileceği faydalı sonuçları temin etmek için iktisadiyatımızın, iktisadi egemenliğimizin sağlanması, kuvvetlendirilmesi zorunludur. Yeni Türkiye'mizi layık olduğu mertebeye çıkarmak için vakit geçirmeden iktisadiyatımıza önem vermek zorundayız. Zamanımız tamamen iktisat devridir.*" sözüyle ülkede gerçek kurtuluşun askeri zaferden sonra iktisadi zaferlerin elde edilmesiyle sağlanacağını, iktisadî bağımsızlıkla siyasî bağımsızlığın birbirinin ayrılmaz parçası olduğunu belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1908 sonrası döneminde geçerli olan milli tüccar ve sanayici yetiştirerek sanayileşmeyi sağlamak şeklindeki milli iktisat anlayışı Cumhuriyet'in kuruluş döneminde de benimsenerek devlet tarafından milli bir sermaye sınıfı ve milli bir iktisat politikası oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla atılan ilk adım Türkiye İktisat Kongresi'nin toplanması olmuştur. Kongre'nin toplanma amacı mevcut iktisadi kuruluşlar ve sermaye sahiplerinin fikirleri alınarak izlenecek ekonomik politikaların belirlenmesi ve ekonomik kalkınmanın tüm toplumun temsilcilerinin katılımı ile başlatılmasıdır. Kongre'de toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde iktisat politikalarını belirleyecek kararlar alınmıştır (Durmuş ve Aydemir, 2016, s. 157; Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, s. 679). Bu kararlar incelendiğinde, milli bir sermaye sınıfı oluşturmak ve ülkeyi kalkındırmak için çeşitli kurum ve kuruluşların 1929 yılına kadar oluşturulduğu ve iktisat politikasının da buna göre şekillendiği anlaşılmaktadır (Yapıcı ve Sarıkoyuncu Değerli, 2020, s. 303). Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan iktisat politikası ile Kongre'de alınan kararlar arasında bir uyum vardır. Devlet, özel girişim eliyle sanayileşme politikası ve iktisadi faaliyetlerde milli sermayeyi güçlendirmeye yönelik ılımlı bir korumacılık politikası izlemiştir. İktisadi girişimleri devlet ile birlikte ağırlıklı olarak özel sektörün oluşturduğu karma bir iktisadi kalkınma politikası izlenmesi gerektiği Kongre'de İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt tarafından "*Yeni Türkiye karma bir iktisadi sistem izlemelidir.*" sözüyle vurgulanmıştır (Şahin, 2016, s. 25). Türkiye 1929'a kadar özel sektöre öncelik veren zaman zaman devletin ekonomiye müdahalesini de içeren liberal özelliklere sahip bir ekonomi politikası takip etmiştir. Bu politikayla ilişkili olarak hükümet, özel teşebbüse imkân sağlayacak, destekleyecekti, özel sektörün gücünün

yetmediği veya kârlı bulmadığı alanlarda yatırımları devlet yapacaktı. Bazı önemli çıkar çevrelerinin eğilimlerini yansıtacak ve iktisat politikası kararlarının hazırlanmasına yardımcı olacak yeni örgütlerin kurulması da devletin gerçekleştirdiği tamamlayıcı bir icraattır. İktisat politikalarının özel girişimciliği desteklemeye öncelik verdiği bir dönemde kurulan örgütlerden biri de Al-i İktisat Meclisi'dir (Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, s. 679; Şahin, 2016, s. 25). Milli iktisat anlayışı kapsamında İttihatçıların devlet müdahaleciliğini uygulamak amacıyla kurdukları İktisadiyat Meclisi'nde olduğu gibi İzmir İktisat Kongresi kararları da bir tür iktisadi milliyetçilik belgesi niteliğindedir (Kalaycı, 2009, 161). İttihat ve Terakki dönemi iktisat politikalarının oluşumuna etki eden milli iktisat ilkeleriyle Kongre'nin genel atmosferi ve Misak-ı İktisadi kararları benzerlik taşımaktadır (Boratav, 2006, s. 46). Bu çerçevede Türkiye İktisat Kongresi'nde "Misak-ı İktisadi" kararları kabul edilerek genç Cumhuriyet'in iktisadi yol haritasına katkı sağlanmıştır. Kongre'de alınan bu kararlar paralelinde, Haziran 1927'de görev ve sorumlulukları anlamında çok önemli olan Başbakanlığa bağlı Al-i İktisat Meclisi (AİM) kurulmuştur (Kalaycı, 2009, s. 161).

3. Dünyada ve Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Kurulan Benzeri Kuruluşlar ve Al-i İktisat Meclisi

Al-i İktisat Meclisi dünyada ve Cumhuriyet öncesi Türkiye'de işlevleri bakımından benzer örneklerine rastladığımız bir kurumdur. Al-i İktisat Meclisi'nin kurulduğu dönemde Fransa, Almanya, İtalya, Lehistan (Polonya), İngiltere, İspanya ve Yunanistan gibi bazı ülkelerde de oluşturulan benzer kurumlar bulunmaktadır. Bütün bu Meclisler, çıkarları farklı olan grupların uzlaşması ve yeterince temsili için bir ortam oluşturarak toplumun eğilimlerinin daha iyi yansıtılmasını sağlamanın yanında iktisat politikasını parlamentonun değişen yapısından kurtarmak şeklinde işlevler üstlenen istişari bir organ olmuşlardır. Dayanışma meclislerinin Türkiye şekli olan Al-i İktisat Meclisi, bu ülkelerde olduğu gibi çıkarları farklılık gösteren baskı gruplarının sınıfsal çıkarlarının uzlaştırılmasının yanında bu ülkelerden farklı olarak özel kesimin bazı isteklerinin, talep ve sorunların hükümete ulaştırılmasında aracı rolü üstlenmiştir. Değişik kesimlerden temsilcilerin katılımıyla oluşan Meclis'in aldığı kararlar ile iktisat politikaları şekillendirilmiştir. Böylece iktisat politikalarının siyasi ve diğer gelişmelerden etkilenmesi önlenmiştir. (Koraltürk, 1996, s. 49; Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, s. 681; Tekeli ve İlkin, 2009, ss. 59-60).

Al-i İktisat Meclisi'nden önce Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi ve sonrasında danışma meclisi niteliğinde; 1838 yılında doğal kaynakların belirlenmesi, tarım sanayi ve ticaretin geliştirilmesi, yerli ve yabancı uzmanların katkısı ile hazırlanan raporların hükümete sunulması gibi görevlere sahip "Meclis-i Maliye" ile "Meclis-i Ziraat ve Sanayi" kurulmuştur. Daha sonra ülke kalkınmasında eğitimin rolüne işaret eden Meclis-i Umur-ı Nafia ile tarımsal üretimin artırılmasıyla ülkenin gelir ve refah seviyesinin artırılması için

araştırmalar yapmak üzere Meclis-i Ziraat gibi farklı fonksiyonlara sahip kurumlar oluşturulmuştur. Bütün bu oluşumlar İktisadiyat Meclisi gibi genel iktisat politikasını belirlemeye yönelik Al-i İktisat Meclisi'ne benzeyen fonksiyon ve özelliklere sahip olmamışlardır. Bu Meclisler⁴, Tanzimat Döneminde ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar yüzünden faaliyetlerini sürdürememiştir (Koraltürk, 1996, s. 48; Akın ve Bayraktar, 2011, ss. 1-2).

Osmanlı Devleti'nde kurulmuş iktisadi meclislerden biri olarak İkinci Meşrutiyet döneminde 1917 yılı başlarında genel iktisat politikasını belirleme amacıyla kurulan İktisadiyat Meclisi, Al-i İktisat Meclisi'ne en çok benzeyen kurumdur. Al-i İktisat Meclisi'nden farklılığı liberalizmi reddetmesi ve devletin ekonomiye müdahalesini ve müdahale şekli olarak devletçiliği (devlet girişimciliğini) ilke olarak kabul etmesidir. Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlanmasıyla İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesi neticesinde ülkede devletçi politikaları benimseyen İktisadiyat Meclisi etkinliğini yitirmiştir. Al-i İktisat Meclisi de İktisadiyat Meclisi gibi danışma amaçlı kurulan bir kurumdur. İktisadiyat Meclisi Birinci Dünya Savaşı yıllarında hükümetin ekonomiyi yönlendirme amacıyla oluşturulmuşken Al-i İktisat Meclisi ise savaş sonrasında özel sektör ağırlıklı ekonominin oluşturulma sürecinde ekonomik sorunların aşılmasında devletin sorumluluğunu yerine getirmesi amacıyla yol gösterici ve iktisadi politikanın geliştirilmesinde yardımcı bir kurum olarak düşünülmüştür. Meclis, uygulamada dayanışmacı kooperatif devlet ve ileri ekonomik planlama anlayışının benimsendiğinin bir göstergesidir (Koraltürk, 1996, ss. 48-49; Akın ve Bayraktar, 2011, s. 2).

4. Al-i İktisat Meclisi

4.1. Al-i İktisat Meclisi'nin Kuruluşu ve Özellikleri

Ülke ekonomisini sadece piyasa güçlerinin kontrolüne bırakmayıp ulusal çıkarlara göre yönlendirecek şekilde bir ekonomi politikası oluşturmak için kurumsal bir yapıya olan ihtiyaç, Al-i İktisat Meclisi'nin kurulmasını gerekli kılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra iktisat politikasını oluşturmaya yardımcı olmak ve yerli sermaye ile devlet arasında köprü görevi üstlenmek suretiyle ülkenin iktisadi kalkınmasına hız kazandırmak amacıyla 1925-1928 döneminde Ticaret Sanayi Odaları, İstatistik Umum Müdürlüğü, İktisat Vekaleti ve Al-i İktisat Meclisi gibi kurumlar oluşturulmuştur (Yapıcı ve Sarıkoyuncu Değerli, 2020, s. 308; Tekeli ve İlkin, 2009, s. 57).

⁴ Tanzimat döneminde belirli sorunları çözmek veya görevleri yerine getirmek amacıyla değişik Meclisler reform kapsamında kurulmuştur. Bu Meclisler de diğer reformlar gibi Avrupa'nın değişik ülkelerinden etkilenecek oluşturulan planlı ve programlı olmaktan çok pratik ihtiyaçlara cevap veren bir yapıdaydı. Reformları doğru bir şekilde tespit edecek ve uygulayacak bilgili ve yetmişmiş insanların olmayışı sebebiyle kurulan bu meclislerin ömrü uzun süreli olmamış, kısa süre içerisinde görevlerine son verilerek yerlerine yenileri kurulmuştur (Akyıldız, 1993, s. 304).

Âli İktisat Meclisi 25 Haziran 1927 tarihinde 14 maddeden oluşan 1170 sayılı yasayla kurulmuştur. Kanunun 1. maddesinde Meclis'in Başbakanlığa bağlı olacağı, Başbakan ve ticaret bakanı dışında 24 üyeden oluşacağı ifade edilmiştir. Âli İktisat Meclisi'nin, birinci fahri başkanı başbakan, ikinci fahri başkanı ise ticaret bakanıdır. Üyeler kendi aralarında iki dönem için bir başkan ile bir başkan vekilini seçmektedirler (Akın ve Bayraktar, 2011, s. 2). Meclisi oluşturan 24 üyenin 12 üyesinden biri askeri kuvvetler mensubu ve on biri iktisadi konularda yetkinlikleri kabul edilen uzman kişiler arasından olmak üzere Bakanlar Kurulunca, diğer 12 üyesi ise Ticaret ve Sanayi Odaları ile Meslek Teşekkülleri arasından seçilmesi kararlaştırılmıştır (Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, s. 681; Koraltürk, 1996, s. 50). Meslek Teşekküllerince bu on iki üye, Âli İktisat Meclisi hakkındaki 1170 Sayılı Kanunun Sureti Tatbikine Dair 11 Ocak 1928 tarihli Talimatnamenin 3. maddesinde belirtildiği şekilde aralarında yapılan seçim sonucu 4'ü ticaret ve sanayi odalarından ithalatçı, ihracatçı, vapur işletmecisi ve fabrikatör, 1'i bankacılardan, 1'i demiryolu işletmelerinden, 2'si çiftçilerden, 1'i kooperatifçilerden, 1'i ticaret ve zahire borsasından, 1'i kambiyo borsasından ve 1'i madencilerden seçilecekti (Koraltürk, 1996, s. 50). Al-i İktisat Meclisi'nin farklı sektörlerden seçilmesi ülkede iktisat sorunlarının farklı gözler tarafından ortaya konulmasının önünü açmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu iktisadi meselelerin bütüncül bir yaklaşımla görülmesi sağlanmıştır. Dönemin koşullarından dolayı işçi sınıfı temsilcileri mecliste yer almamıştı. Meclis'in hükümet tarafından atanan üyelik sıfatına sahip bir genel kâtabi ve üç de yardımcısı bulunmaktaydı. Meclis'in ihtiyaç duyduğu memur, çevirmen ve diğer görevliler başbakanlık tarafından atanacaktı. Meclis, altı ayda bir her sene Ocak ile temmuz aylarında Ankara'da toplanacaktı (Koraltürk, 1996, s. 50; Akın ve Bayraktar, 2011, s. 2). Kanun'un 6'ncı maddesinde Meclis'in kararlarının istişari mahiyette olduğu ve kararların çoğunlukla alınacağı ifade edilmiştir. Kanun'un 7'inci maddesinde üyelik süresi dört sene olduğu ve ilk iki senenin sonunda üyelerin hükümetçe seçilmiş yarısı ile diğer kuruluşlarca seçilmiş olan yarısının kura ile değiştirileceği, kurada çıkarsa yeniden seçilebileceği yer almıştır (Akın ve Bayraktar, 2011, s. 2). Al-i İktisat Meclisi kararlarında kısa dönem dikkate alınmış, bu şekilde altı aylık sürede raporların sunulması hayat pahalılığı, enflasyon ve ticaret hacminin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Al-i İktisat Meclisi 1928 yılından başlamak üzere toplantılar yapmış, hayat pahalılığı, gümrük politikası, zirai kredi, maden sanayii ve milli gelir gibi konularda raporlar hazırlamış, özel sermaye ile devlet arasında bir köprü oluşturmuştur. 1930'lu yılların başından itibaren iktisadi politika olarak devletçiliğin uygulanmaya başlanmasıyla Al-i İktisat Meclisi'nin işlevi azalmıştır (Yapıcı ve Sarıkoyuncu Değerli, 2020, s. 310). Bunun üzerine 1935 yılı bütçe kanununun 25. maddesi ile Âli İktisat Meclisi kaldırılmıştır (Akın ve Bayraktar, 2011, s. 2).

4.2. Al-i İktisat Meclisi'nin Amaç ve Görevleri

Al-i İktisat Meclisi'nin kuruluş amacı Âlî İktisat Meclisi kanunu çıkmadan önce hazırlanan 24 Mart 1927 tarihli kanun tasarısının gerekçesinde belirtilmiştir. Gerekçeye göre, Meclis'in kuruluş amacı Birinci Dünya Savaşı'na katılan ülkelerin savaş sonrası azalan üretim güçlerini, kaynaklarını ve araçlarını oluşturan yeni şartlara göre düzenlemek amacıyla oluşturdukları iktisat meclislerinden farklı değildi. Bu amaçla ilişkili olarak, Türkiye'nin de genel iktisadi gelişmesini inceleyerek hızlı bir ilerleme sağlamak amacıyla alanında uzman kişilerden oluşan bir kurulun oluşturulmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır (Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, s. 680)

1170 Sayılı Al-i İktisat Meclisi Kuruluş Kanunu için hazırlanan gerekçeli raporda Meclis'in ana amacının ülkemizde hızlı bir iktisadi gelişmenin sağlanmasının önündeki iktisadi engelleri ortadan kaldırmak olarak açıklanmıştır. Bu ana amaç doğrultusunda diğer amaç ve görevler Kanun'un 4'üncü maddesinde belirtilmiştir. Bunlar; hükümetin hazırlayacağı ekonomiyle ilgili kanun ve tüzük tasarıları hakkında görüşlerini, söz konusu kanun ve tüzüklerin memleket ihtiyaçlara uygun olup olmadığını, kanun ve nizamnameler arasındaki uyum ve ilişkiyi incelemek ve iktisadi mevzuatta gerekli görülen değişiklikleri gerekçeleriyle hükümete sunmak, iktisadi ihtiyaçlarımızın gerektirdiği usul ve sistemler hakkında araştırma yapmak, dünyadaki iktisadi gelişmeleri takip edip memleket ekonomisine etki derecesini ve bu gelişmelerin ilgilerini araştırmak ve bu konudaki çalışmanın neticesini hükümete rapor etmek şeklinde özetlenebilir (Akin ve Bayraktar, 2011, ss. 1-2; Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, s. 681; Koraltürk, 1996, s. 49).

Al-i İktisat Meclisi, iktisadi gelişmeyi hızlandırmaya yönelik kararlar alınmasına yardımcı olmak amacıyla araştırmalar yaparak ve raporlar hazırlayarak iktisat politikalarıyla ilgili bilgi ve tartışma zeminini genişletmiştir. Meclis raporlarında özel girişimci sınıfın desteklenmesi gerektiğinin belirtilmesinin yanında devlet tarafından kurulacak işletmelerin belirli bir karlılık düzeyine ulaştıktan sonra özel sektöre devredilmesi gerektiği vurgusu da yapılmıştır (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, s. 2425). Meclis, ilk yıllarında hayat pahalılığı ile para ve gümrük politikasına önem verse de daha sonraki yıllarda ödemeler dengesi sorunlarına çözüm aranmasına önem vermiştir (Tekeli ve İlkin, 2009, s. 62). 1929 yılında, Meclis'ten ödemeler dengesi açığının kapatılmasının yollarını araştırması ve sanayileşmenin hızlanmasını sağlayabilecek şartları kapsayan bir program hazırlaması istenmiştir (Doğangün Yasa ve Çelik, 2016, s. 2425).

Al-i İktisat Meclisi kuruluş kanununun sekizinci maddesinden danışma organı niteliğinde bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Sekizinci maddeye göre, Meclis'in Başbakanlık'ın belirlediği gündem maddelerini takip edeceği ve Meclis üyelerinin teklif edeceği konularda da Başbakanlık onayının gerektiği belirtilmiştir. Buna göre, bir iktisadi programın oluşturulmasının Meclis'in gündemine alınması ya

hükümetin önerisiyle ya da hükümetin bilgisi ve desteği ile mümkündür (Yaktı ve Ünlü Soylu, 2011, ss. 680-681)

5. Al-i İktisat Meclisi Raporları

Al-i İktisat Meclisi kararları ülkenin içinde bulunduğu zirai, ticari, sanayi, mali ve diğer iktisadi sorunların nedenini, bu sorunların birbirleriyle bağlantılarına ışık tutmuş ve ne yapılması gerektiğini göstermiştir. Yönetim şekli değiştikten sonra yeni bir yasama ve yürütme dönemine giren TBMM ekonomik sorunların belirlenmesi ve çözüm yollarının bulunması için farklı bir bakış açısına ihtiyaç duymuş ve yeni kurumlar ve müesseseler oluşturmuştur. Bu yeni kurum ve müesseselerden biri olan Al-i İktisat Meclisi bir takım öneri tavsiye ve raporlar hazırlamıştır. Al-i İktisat Meclisi raporları, hayat pahalılığı (Al-i İktisat Meclisi(AİM) Raporları No:1, 1928, ss. 15-17), Türk parasının değerinin korunması (AİM Raporları No:1, 1928, ss. 28-29), gümrük tarifesi (AİM Raporları No:2, 1929, ss. 82-88), maliyenin durumu (AİM Raporları No:2, 1929, ss. 100-106), ödemeler dengesi, denk bütçe (AİM Raporları No:4, Nerşriyat Serisi: B, 1930, ss. 130-131), limanların durumu (AİM Raporları No:9, 1932, ss. 237-273), sanayi, ziraat, maden (AİM Raporları No:14, 1933, ss. 335-340) ve ormanların geliştirilmesi (AİM Raporları No:16, 1934, ss. 359-365), ihracatın artırılması (AİM Raporları No:6, 1931, ss. 183-196) ve para ve kredi sorunlarını ortaya koymuştur⁵. Bu konuların yansira meclis, hiçbir işçi temsilcisi bulunmamasına rağmen iş ve iş kanunu tasarısı da hazırlamıştır. Ayrıca meclis 1929 iktisadi krizinin Türkiye ekonomisine etkisini de incelemiştir (Pıçak, 2017, ss. 1-4)

Meclis'in ele aldığı ilk konu hayat pahalılığı olmuştur (AİM Raporları No:1, 1928, ss. 15-27). Hayat pahalılığı ve enflasyon meselesi ilk raporlarda kendisine yer bulurken daha sonraki raporlarda öncelik sırasından düşmüştür. Enflasyon kelime olarak Al-i İktisat Meclisi 1926 raporlarında yer almıştır. Bu raporda enflasyon kavramının tanımı yapılmış, piyasadaki para miktarı, gelir, hayat pahalılığı ile bağı gösterilmiştir. Ayrıca enflasyonun sebep ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Ekmek, yağ, sebze, et gibi temel ihtiyaç maddelerinin yeteri kadar piyasaya sürülememesinin arz talep dengesizliğini ortaya çıkarması ve bunun da karaborsa ve tekelleşmeyi körüklemesi raporlarda sıkça belirtilmiştir. Hayat pahalılığının 1914 yılı ile 1926 yılları arasında yaklaşık 17 kat arttığı 1928 yılı birinci dönem raporlarında ortaya konulmuştur (AİM Raporları No:1, 1928, s.16). Raporlarda vergi yükünün toplum üzerindeki etkisi belirtilmiş; hayat pahalılığını etkileyen diğer bir konu da vergiler olduğu gösterilmiştir. Devlet, belediye ve idari vergiler başlıkları altında oldukça fazla vergi yükünün olması hayat pahalılığının ve satın alma gücünün düşmesinin önemli nedenlerinden biri olduğu raporlarda ortaya konulmuştur. Özellikle Oktruva⁶ vergisinin temel gıda maddeleri üzerinden

⁵ Para ve kredi sorunları Al-i İktisat Meclisi Raporları'nın tamamında yer almıştır.

⁶ Osmanlı Vergi Uygulamasına Bir Örnek: Oktruva Vergisi, Belleten, LXXX/288, 531-544. Bu vergi Osmanlı Anadolu ve Balkan yerleşim yerlerinden getirilen ticari emtia ve mallardan alınan

alınması hayat pahalılığını tetiklediği aynı şekilde belirtilmiştir. Ayrıca ülke içinde bir malın bir yerden bir yere geçişinde üç veya dört defa vergilendirilme ya da çifte vergilendirme halkın üzerinde bir yük olduğu gerçeği raporlarda yer almıştır. Raporlarda iç gümrüklerden ziyade bir maldan birkaç defa vergilendirme yapılmasının maliyetleri artırdığı bunun da dolayısıyla hayat pahalılığına yol açtığı Al-i İktisat Meclisi raporları birinci içtimai devresi, 1928 raporunda belirtilmiştir⁷

İlk raporlar da öne çıkan diğer bir konu Türk parasının değer kaybının önlenmesi. Türk lirasında oluşan dalgalanmaların sebepleri ve bunun önüne nasıl geçileceği konusu raporlara yansımıştır. Türk parasında meydana gelen dalgalanma ve değer kaybı üç döneme ayrılarak açıklanmıştır. 1914-1918 yılları Dünya savaşı, 1918-1923 yılları Lozan öncesi ya da barış dönemi ve 1923-1927 Lozan anlaşmasından sonraki dönem (Pıçak, 2017, ss. 28-29) olarak ayrılmış ve raporlarda gösterilmiştir. Heyet bu üç dönemi paranın karşılığı, para hacminin ülke ekonomisi açısından yeterliliği, ticaret hacmindeki dalgalanma, devlet bütçesini etkileyen görünen ya da görünmeyen sebepleri, beklenti ve spekülasyon ortamı ve piyasadaki para miktarı açısından incelemiştir. Bu sorunların giderilmesi için Al-i İktisat Meclisi bünyesinde bir heyet oluşturulması kararlaştırılmıştır. Türk parasının piyasa değerinin korunması meselesi 1928 raporu ve sonrasında 1929, 1930, 1931 raporlarında da ele alınmıştır.

Yine aynı şekilde ilk raporlarda kendine yer bulan diğer bir konu da yeni gümrük tarifelerinin hayata geçirilmesi, limanların durumu (AİM Raporları No:9, 1932, ss. 228-273) ve ihracatın artırılması meselesidir. İhracatın artırılması için tarımsal sanayi dediğimiz pamuk, şeker, deri ve dokuma sanayinin yanında geleneksel zirai ürünlerin ipek, ayçiçeği, zeytinyağı, incir gibi ürünlerin desteklenmesi üzerinde durulmuştur (AİM Raporları No:6, 1931, ss. 182-191). Bu sektörlerin İngiliz rekabetine karşılık güçlendirilmesi, piyasada yeterli derecede bulunabilirliğinin sağlanması ve dışa bağımlılığın azaltılması vurgulanmıştır. Dolayısıyla taşıma, ulaştırma ve lojistik hizmetlerinin bir an önce geliştirilerek Anadolu ile İstanbul ve İzmir illerine bağlantıların sağlanmasının gerekliliği ön plana çıkmıştır. Burada öncelikli konular buğday ve şeker olmuştur (Karataşer, 2013, ss. 97-112). Buğday konusu iki açıdan değerlendirilmiştir. Ülke içinde buğday hasadının artması ve dışardan alınan buğdaya uygulanan verginin şekli. 1914 yılından 1926 yılına kadar

vergilerdir. Oktruva vergisi Osmanlı'nın kuruluş yıllarında beri uygulanmış 19.yy. da değişikliğe uğramış ve 20.yy. ilk çeyreğinde yürürlükten kaldırılmıştır (Süme, 2016, s. 544).

⁷ Vergilerin hayat pahalılığına derece-i tesiri hakkında ber vach-i ati mütaalat serdedilmiştir. Memleketimizde cari bulunan vergiler, devlet vergileri, belediyeler ve idare-i hususiye rüsumundan ibarettir. Bilvasıta vergilerimizden elyevm ihracat emtiası hakkında tatbik edilmekte bulunan %42,5 muamele vergisinin ihracatımıza sekte irad etmesine, mebni Lozan Ahitnamesinde gümrüklerimizin serbestisi hakkındaki muayyen müddetin hululunde bila- ifa ati vakte kaldırılması teklif edilmiştir. Faraza yedi köle imal olunup Anadolu'ya veya harice sevk edilmek üzere İstanbul'dan geçirilen deri ve köselelerden de İstanbul da oktruva rüsumu talep edilmektedir. Bunun da bir dereceye kadar muvafık olacağı cari mütalaadır. Belediyeler tarafından bu gibi halete meydan verilmemesi şayan-ı temennidir.

buğday hasadının önemli ölçüde arttığı vurgulanmış, ithal buğdaya uygulanan yüksek verginin fiyatları yükselttiği ancak iç üretimin artmasıyla zamanla buğday fiyatlarının düşeceği tespiti yapılmıştır (Topuz, 2007, ss. 377-389). 1930 lu yıllarda buğday üretimi orta ve büyük ölçekli işletmeler karşılıyordu. Bunlar genellikle orta Anadolu'dan buğday arzı yapıyorlardı. 1929 iktisadi krizi buğday üretim ve hacmini gündeme getirmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hububat ve buğday fiyatlarında bir hareketlenme olmuş. Türkiye'deki fiyat düşüşü Amerika'dan daha fazla seyretmiştir (Özbek, 2003, ss. 222-227). Cumhuriyetten önce geleneksel tarım ihracatçısı olan ülke daha sonraki dönemde de fiyatlandırma, liman gümrük ve tarifelerde birçok aksaklıklar yaşanmıştır (Eldem, 1970, ss. 116-117).

İlk dönem raporlarında ortaya konan diğer konular madencilik⁸ sektörünün geliştirilmesi ile ilgilidir. Özellikle demir sanayinin iyileştirilmesi, kömür, bakır, manganez, cıva ve kereste (AİM Raporları No:14, 1933, ss. 335-342; Pıçak, 2017, ss. 32-33) gibi madenlerin ticarileştirilmesinin sağlanması öncelikli konular arasında yer almıştır. Ülkede sanayi için gerekli olan hammaddenin bulunduğu sanayinin kendi öz kaynaklarıyla kurulabileceği gerçeği dillendirilmiştir.

Öncelikli konular arasında kendine yer bulan başka bir konu da bankacılık kredi ve faiz sorunudur. Sanayici, çiftçi ve tüccara destek verecek yeni bankaların kurulması özellikle bir merkez bankasının kurulmasının önemi Al-i İktisat Meclisi raporlarında önemli bir yer tutmuştur (Pıçak, 2017, ss. 22-23). Anadolu da bankacılık sektörünün zayıf olması ve faiz oranlarının yüksek olması bu sorunun bir an önce çözülmesi gerekliliğini göstermiştir. Bunun için 1929⁹ İktisadi Krizi'nin izlerini silmek,

⁸ Osmanlıda ilk maden yasası Zonguldak kömür işletmeleri 1848 tarihinde kabul edilmesine rağmen, bazı araştırmacılar maden kaynaklarıyla ilgili ilk değerlendirmeyi 15. yy' a kadar götürmektedirler (Alkanat, 1990, ss. 65-71).

⁹ 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımının olumsuz etkilerinin yanında Türkiye'nin içinde bulunduğu; 1928 yılında gerçekleşen kötü hasattan dolayı tahıl ithalatının ve 1929 yılında gümrük vergilerinin artırılacak olmasından dolayı tüccarın ithalatının artması, Osmanlı'dan kalan borçların ilk taksitinin ödenememesi gibi sorunlar devletin bazı önlemler almasını gerektirdi. Türkiye'de ihtiyaç duyulan kredi ihtiyacını karşılamak, senyoraj geliri hakkına sahip olmak ve paranın değerini korumak amacıyla 1930 yılında Merkez Bankası kuruldu ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun çıkarılarak para-kambiyo rejimi serbest olmaktan çıkarıldı. Dış ticaret ikili ticari anlaşmalara yani kliring anlaşmalarına bağlı hale getirilerek 1930'dan sonra dış ticaret fazlası sağlandı. Bu da Türkiye'nin Osmanlı'dan kalan borçlarını ödeyebilme imkânını sağladı. 1933'e kadar serbest piyasada belirlenen faiz oranları 1933 yılında çıkarılan Ödünç Para Verme İşleri Kanunu'yla azami faiz oranının belirlendiği denetimli sistem ile belirlenmeye başlandı. Bütün bu önlemler sonucunda, faiz oranları, kambiyo düzeni, finansal sermaye ve dış ticaret denetim altına alınmıştır. Ayrıca, yabancı banka sayısı 1924'te 23 iken 1929 yılında 34'e çıkarken alman önlemlerle 1933'te 10'a gerilemiş, buna karşılık 1923-1929 arası dönemde 34 ve 1930-1935 arası dönemde de 5 yeni özel veya kamusal nitelikli milli banka kurulmuştur. Bu gelişme yabancı bankaların egemen olduğu finansal sermayenin etkilenmesi sorununu ortadan kaldırmıştır (Kazgan, 2006, ss. 64-65). Yapılan bu çalışmalarda Al-i İktisat Meclisi raporlarının doğrudan etki ettiğini söyleyemeyiş olsak bile yol gösterici olmuştur diyebiliriz.

Anadolu çiftçisine, tüccarına ve sanayicisine kredi sağlamak için bankalar kurulmuş ve finansal düzenlemelere gidilmiştir.

Birinci ve İkinci raporlar daha çok ülkenin içinde bulunduğu genel iktisadi ve makro konuları kapsarken daha sonra hazırlanan raporlar daha fazla alt konulara bölünerek mikro düzeyde ele alınmıştır. İhracat ve ithalat kalemleri (AİM Raporları No:6, 1931, ss. 181-196), vergi kalemleri (AİM Raporları No:2, 1929, ss. 66-69), ülkeler, limanlar (AİM Raporları No:9, 1932, ss. 237-273), krediler, borçlar (AİM Raporları No:4, Nerşiyat Serisi: B, 1930, ss. 129-146) tek tek ele alınmış ve ilk yayınlanan 1928 raporlarından farklılık göstermiştir.

6. Milli İktisat Anlayışının ve Al-i İktisat Meclisi Raporlarının Atatürk Dönemi (1923-1938) İktisat Politikalarına Yansıması

Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk dönemi olan 1920'li yıllarla birlikte Cumhuriyeti kuran Atatürk ve kadrosu İttihat ve Terakki hükümetlerinin de ideolojisini benimseyerek milli iktisat anlayışı ile "milli burjuva" ya da "Müslüman-Türk iş adamı yaratma" amacıyla adımlar atmıştır. Bunu sağlamak için milli nitelikli yeni ekonomi politikaları geliştirilmiş ve yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bu politikalar 1930'lu yıllarda ithal ikameye dayanan devletçi-plancı anlayışla devam etmiştir (Kazgan, 2006, s. 60).

İzmir iktisat kongresi ve daha sonra Al-i İktisat Meclisi raporlarının ışığında 1923-1929 arası dönemde ekonomide paranın değerini korumaya yönelik sağlam ve sıkı para politikası izlendiği gibi daha sonraki dönemde de sıkı para politikası izlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde yaşanan enflasyon sorununun yaşanmaması için hem Kurtuluş Savaşı'nda hem de savaş sonrası dönemde para arzı artırılmamış ve Osmanlı Devleti'nden kalan altına bağlı kaimeler miktarı korunarak kullanılmaya devam edilmiştir. Maliye politikasında da aynı dönemde para politikasıyla uyumlu bir şekilde denk bütçe politikası takip edilmiştir. Denk bütçe politikasıyla iç dengeye önem verilirken ödemeler dengesinin sağlanması amacıyla dış dengeye de önem verilmiştir. Bütçe dengesinde sağlanan başarı 1929 Dünya Bunalımının etkisinin çabuk atlatılmasını, paranın dış değerinde istikrarın sağlanmasını, millileştirmelerin yapılmasını ve bu dönemde Osmanlı'dan kalan borçların ödenmesini kolaylaştıran etkisi olmuştur (Üzümcü, 2008, s. 65).

1923-1929 arası dönemde liberal nitelikli özel girişim eliyle kalkınmayı sağlamaya ağırlık veren iktisat politikası ülkenin fiziki ve beşerî sermayesinin yetersiz olması, milli sermaye sınıfının oluşmamış olması ve Dünya Bunalımından dolayı küresel ticaret hacminin küçülmesinin de olumsuz etkileri nedeniyle başarılı olamamış, yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine 1929 sonrasında milli iktisat anlayışı kapsamında devletin ekonomide daha çok yer aldığı kalkınmanın devletin yapacağı devlet işletmesi şeklindeki yatırımlarla gerçekleştirilmeye çalışıldığı, devletçilik ilkesi ve ekonomi politikaları geçerli olmuştur. Devletçilik her ne kadar 1934'te somut

anlamda Birinci Sanayi Planı ile uygulanmaya başlansa da 1929 Büyük Buhran ile dış açık sorununun iki katına çıkarak büyümesi üzerine 1929'da İktisat Vekili Şakir Kesebir başkanlığında toplanan komisyon tarafından hazırlanan Türkiye'nin İktisadi Programı ya da Şakir Kesebir Planı olarak bilinen planın Al-i İktisat Meclisi'nde kabul edilmesiyle devletçi sanayileşme başlamıştır. Dış dengeyi sağlamaya yönelik olarak ülke içinde üretilen ya da üretilebilecek malların ithalatının önlenmesi, ihracatın artırılması olanaklarının araştırılması ve içeride üretilebilecek malların saptanmasının kararlaştırıldığı bu plana göre devletçilik uygulamasının aksine devletin işletme kurması yerine özel kesim eliyle sanayileşme savunulmuştur. Ancak Büyük Buhran'ın sonucunda ortaya çıkan olumsuz etkiler ve ülkenin içinde bulunduğu iç koşullar devlet yöneticilerinin liberal nitelikli iktisat politikalarını gözden geçirmelerine daha önce de değindiğimiz gibi ülke ihtiyaçlarından doğan zorunlu sebeplerden dolayı pragmatik (eyleme geçilmiş ve faydacılık) bir yaklaşımla özel kesime rakip olmadan bizzat devletin işletme kurarak devlet eliyle kalkınmayı gerçekleştirdiği bir şekilde bürünmüştür (Üzümcü, 2008, s. 78). Devletçilik politikalarının uygulandığı bu dönem ile ekonomide planlama anlayışı da uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden sonra ilk planlama uygulamasına girişmesinin sebebi 1929 Krizi ve etkileri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin ve İtalya gibi bazı batı ekonomilerinin planlı ekonomiyle Büyük Buhran döneminde elde ettikleri başarılar Türkiye'nin de bu yönde hareket etmesine ve 1933 yılında Sovyet planlılarının desteğiyle Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı hazırlamasına neden olmuştur. Milli tüccar ve sanayici sınıfının sanayileşebilmek için gerekli yatırımı yapabilecek yeterliliğe sahip olmaması yüzünden sanayileşmenin devlet eliyle gerçekleştirilmesini ifade eden devletçilik uygulaması Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile başlamıştır. Planlamayla birlikte devletçilik politikasının uygulandığı 1930 yılı ve sonrası dönemde çeşitli iktisadi kuruluşların kurulması, yerli hammaddeye bağlı üretimle temel ihtiyaç maddelerinin ithal ikamesinin gerçekleştirilmesi gibi yeni politikalar ile devletin ekonomiye müdahalesi artmıştır (Yıldırım, 2015, ss.23-27).

1923-1929 arası dönem, Lozan Barış Antlaşması'na bağlı olarak taraf ülkelerle yapılan Ticaret Sözleşmesi'nin gümrük tarifeleri ve dış ticaret üzerindeki kısıtlamaları yüzünden Korkut Boratav'ın tanımıyla "Açık Ekonomi Şartlarında Yeniden İnşa" dönemi olarak ifade edilebilir (Kurtoğlu, 2012, s. 331). Bu yüzden milli iktisat okulunun korumacı, sanayileşmeci görüşleri uygulanmasa da devlet desteği ile milli burjuvazi yetiştirilmesini kalkınmanın temeli gören anlayış 1923 sonrası iktisat politikalarına hâkim olmuştur (Eroğlu, 2007, s. 65). 1929 yılında Lozan'ın dış ticaret ve gümrük tarifeleriyle ilgili kısıtlayıcı hükümleri kalkınca dış ticaret 1930'lı yıllarda sıkı kontrol ve denetim altına alınmıştır. İthal ikameci sanayileşme politikasına uygun bir şekilde dış ticaretin kontrol altına alınması Türkiye'nin bağımsız bir şekilde gümrük tarifelerini belirleyerek sanayisini korumasını, geliştirmesini ve bunun yanında millileştirme ve Osmanlı'dan kalan borçların ödenmesinde kullanacağı dış ticaret fazlası elde etmesini sağlamıştır.

Demiryolu, madencilik ve altyapı tesislerinin millileştirilmesi milli iktisat anlayışı çerçevesinde ülkenin ekonomik kaynaklarını yabancıların kontrolüne bırakmama anlayışının bir sonucudur (Şahin, 2016, ss. 70-77). 1930-1938 arası dönem ise “İktisadi Devletçilik” dönemi olarak tanımlanmaktadır. 1923-1938 arası dönemin tamamında milli iktisat anlayışıyla milli özel girişimciliği desteklemeyi amaçlayan politikaların uygulandığını değerlendirdiğimizde Atatürk’ün uyguladığı ekonomik sistemin “milli ekonomi modeli” ve uygulanan iktisadi politikaların da milli iktisat politikası olduğu sonucu çıkarılabilir (Kurtoğlu, 2012, s. 331; Eroğlu, 2007, s. 65).

Milli iktisat anlayışı çerçevesinde kurulan Al-i İktisat Meclisi 1928 yılından 1933 yılına kadar altı ayda bir toplanarak; hükümetçe hazırlanacak iktisadi kanun ve yönetmeliklere ait görüş bildirmiş, Türkiye ekonomisi ile ilgili iktisadi ihtiyaçları araştırmış ve iktisadi mevzuatta gerekli görülen değişiklik önerileri sunmuştur (Varlı, 2012, s. 170). İktisat politikalarının oluşumunda doğrudan rol almasa da raporları hükümetçe dikkate alınarak milli içerikli iktisadi politikalar uygulamaya konmuştur.

7. Sonuç

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e miras kalan bazı kurumların yenilenmesi, kaldırılması ya da değiştirilmesi iktisadi açıdan genç Cumhuriyet’in öncelikleri arasında olmuştur. Osmanlı’nın yenileşme döneminde başlayan Osmanlıcılık, Turancılık, İslamcılık, milliyetçilik gibi kavramlar cumhuriyet döneminde de kendini göstermiştir. İktisadi olarak milli iktisat, devlet müdahaleciliği, hür teşebbüs ve sosyalizm kavramları tartışılmıştır. Bu kavramlardan milli iktisat kavramı baskın çıkarak iktisat politikalarında önemli bir yer tutmuştur. Milli iktisat politikasının uygulanması, ticaret ve sanayinin yabancı tekelinde olması, kredi ve finansman sorununun ortaya çıkması dolayısıyla kendi dönemindeki milli bir tüccar oluşturma çabalarının bir sonucudur. Milli iktisadın yansıması karşımıza önce İzmir İktisat Kongresiyle çıkmıştır. Bu kongrede alınan kararlar Cumhuriyet’in ekonomide nasıl bir yol izleyeceğinin habercisi olmuştur. Kongre milli iktisadı temel düşünce olarak ülkenin yeniden yapılanması, yabancı sermaye ile ilişkiler, yeni iktisadi kurumların faaliyete geçirilmesi gibi konularda kararlar almıştır. Bu kongre kararları sonucunda oluşturulan Al-i İktisat Meclisi Atatürk dönemi iktisat politikalarının uygulanmasında bir yol gösterici olmuştur. Ayrıca dünyanın birçok bölgesinde iktisadi danışma meclislerinin faaliyette bulunması Türkiye için de Al-i İktisat Meclisi’nin kurulmasını bir gereklilik haline getirmiştir. Meclis’in kendisi ve çalışmaları ekonomiye yeni bir bakış açısının göstergesi olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu iktisadi durumun anlaşılmasında önemli bir rol oynayan Al-i İktisat Meclisi 1928’den 1933 yılına kadar hükümete iktisadi raporlar sunmuştur. Yaklaşık 18 adet rapor sunulmuş, bununla birlikte 1933 yılında ülkenin borç durumunu gösteren ayrı bir raporda kaleme alınmıştır. Bu raporlar mevcut durumun gösterilmesi açısından önemli rol oynamış ama herhangi bir bağlayıcılığı olmamıştır. Meclis’in faaliyette olduğu dönem içinde sunulan raporlarda çözülmesi

gereken iktisadi sorunların zaman içinde değiştiği görülmektedir. Raporlarda yer alan sorunların meclis üyeleri tarafından mı yoksa hükümet emriyle mi belirlendiği cevabını bulması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk sunulan raporlarda hayat pahalılığı, Türk parasının korunması ve yeni gümrük tarifesinde izlenecek yollar rapora yansımıştır. Daha sonraki raporlarda ise hayat pahalılığı ve enflasyonun nedenleriyle birlikte ödemeler dengesi, zirai kredi ve finansman sorunu, ihracat artırılması ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının iyileştirilmesi, liman ve gümrüklerin iyileştirilmesi, milli gelirin artırılması, sanayinin kurulması ve geliştirilmesi, madenlerin işletilmesi ve nasıl gelir elde edileceğinin belirlenmesi, orman varlığının artırılması ve ormanlardan en iyi şekilde faydalanılması konuları raporlarda yer almıştır. Bu raporların özellikle Atatürk dönemi iktisat politikalarına ışık tuttuğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Atatürk döneminde uygulanan para ve maliye politikaları bu raporlar doğrultusunda şekillenmiştir. Ülkenin kalkınma, büyüme ve diğer ülkelerle rekabet edebilmesi için gerekli şartların ortaya konmasında önemli tespitler yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar gerek madencilik gerekse ormancılık sektöründe önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bununla birlikte sadece tarıma dayalı emek yoğun ihracat ürünlerinin yerine teknolojik odaklı yeni ihracat kalemleri oluşturulmuştur. Konulan hedeflere ulaşmak için farklı dönemlerde farklı maliye ve para politikası uygulanmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne iktisadi politikaların tamamı karma ekonomik niteliğe sahiptir. Ancak Atatürk dönemi sonrası uygulanan politikalar milli iktisat anlayışının dışında devletin ekonomide ağırlıklı olarak yer aldığı Keynesyen iktisadi politikalar ya da özel sektörün ekonomide ağırlıklı olarak yer aldığı klasik iktisadi düşünceye paralel liberal nitelikli iktisat politikaları şeklinde olmuştur. Al-i İktisat Meclisi raporlarında ortaya konan hayat pahalılığı, enflasyon ve paranın değer kaybı gibi sorunlar milli iktisat anlayışının terkedilmesiyle birlikte ekonomide istikrarı bozacak şekilde büyümüş ve günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Kaynakça

- Akın, F. ve Bayraktar, S. (2011). Erken Cumhuriyetin İktisadi Kurumlarından Biri: Âli İktisat Meclisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, Nisan, 115-121.
- Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1928). Adet 1, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1929). Seri: A, No:2, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1929). Neşriyat Serisi: A, No:3, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1930). Seri: A, No:4, Ankara.

- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1930). Neşriyat Serisi: B, No:4, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1931). Neşriyat Serisi: A, No:5, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1931). Neşriyat Serisi: A, No:6, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Temmuz (1932). Komisyon Raporu.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1932). Neşriyat Serisi: A, No:7, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1932). Neşriyat Serisi: A, No:8, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1932). Neşriyat Serisi: A, No:9, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1932). Neşriyat Serisi: A, No:10, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1932). Neşriyat Serisi: A, No:11, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1933). Neşriyat Serisi: A, No:12, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1933). Neşriyat Serisi: A, No:13, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1933). Neşriyat Serisi: A, No:14, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1934). Neşriyat Serisi: A, No:15, Ankara.
- Al-i İktisat Meclisi Raporları (1934). Neşriyat Serisi: A, No:16, Ankara.
- Alkanat, A. K. (1990). Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası. *Jeoloji Mühendisleri Dergisi*, 36, 65-71.
- Borotav, K. (2006). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Çavdar, T. (1973). Cumhuriyet Dönemi Başlarken Türkiye Ekonomisinin Görünümü ve Yapısal Kökenleri. *Türkiye Ekonomisinin 50. Yılı Semineri* içinde (11-165). Bursa: ITIA Yayını.
- Doğangün Yasa, B. ve Çelik, F. (2016). Cumhuriyet ile birlikte girişimciliği etkileyen politikalar üzerine bir inceleme: 1923- 1929. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 2418-2430.
- Durmuş, S. ve N. K. Aydemir (2016). Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938). *KAÜ İİBF Dergisi*, 7 (12), 155-167.
- Eldem, V. (1994). *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında bir Tetkik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Eroğlu, N., (2007). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938). *MÜ İİB Dergisi*, 23(2), 63-72.
- Kalaycı, İ. (2009). Atatürk'ün Kalkınma Modeli (AKM): Günümüz Sanayisi İçin Kazanımlar. *Maliye Dergisi*, 156, Ocak-Haziran, 152-176.
- Karataşer, B. (2013). Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Döneminde İstanbul'un İlaşesi. *Kahramanmaraş İİB Dergisi*, 3(12), 97-114.
- Kazgan, G. (2006). *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koraltürk, M. (1996). Ali İktisat Meclisi (1927-1935). *Ekonomik Yaklaşım*, 7 (23), K1ş, 47-64.
- Koraltürk, M. (2017). "Milli" Ekonomi ve İzmir İktisat Kongresi. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 76, Şubat, 39 - 42. www.iktisatvetoplum.com
- Kurtoğlu, R. (2012). *Türkiye Ekonomisi (1838-2010)*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Kuruç, B. (1988). *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, Birinci Bölüm (1929-1939), Cilt 1 (1929-1932)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 569
- Memiş, Ş. (2019). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Yerli Üretim Teşvik Politikası olarak İmtiyazlar. *Marmara Üniversitesi İİBD* 2(41), 453-472.
- Özbek, Nadir. (2003). Kemalist Rejim ve Popülizmin Sınırları: Büyük Buhran ve Buğday Alım Politikaları, 1932-1937. *Toplum ve Bilim*, 96, 219-240.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisat Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pıçak, M. ve Demir, Ş. (2020). *Ali İktisat Meclisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Sarc, Ö. C. (1983). Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları. *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk içinde* (337-378). İstanbul: Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları Araştırmalar Dizisi.
- Süme, M. (2016). Osmanlı Vergi Uygulamasına Bir Örnek: Oktruva Vergisi, *Bellekten*, LXXX/288, 531-544.
- Şahin, H. (2016). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Yayınevi.

- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2009). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları - Türkiye Belgesel İktisat Tarihi: 1*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın No:300.
- Toprak, Z. (2012). *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Topuz, H. (2007). Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 12(3), 377-390.
- Üzümcü, A. (2008). Türkiye'de Ulusal Ekonominin İnşası: 1923-1945 Dönemi. M. Dikkaya, D. Özyakışır, A. Üzümcü (Ed.), *Türkiye'nin Ekonomi-Politiği 1923-2007* içinde (65-104). Ankara: Orion Kitabevi.
- Varlı, A. (2012). Kadro Dergisi Üzerinden Bir Deneme: "Milli İktisat'tan Devletçiliğe". *Öneri*, 10(37), Ocak, 167-174.
- Yaktı, Ö. ve Ünlü Soylu, P. (2011). İktisadî Kalkınma Yolunda Öncü Bir Danışma Organı: Âlî İktisat Meclisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, Bahar, 677-700.
- Yapıcı, H. ve Sarıkoyuncu Değerli, E. (2020). Türkiye'de Ulusal Ekonomi İnşası ve Milli Burjuvazi Faktörü (1923-1929). *DPÜ SB Dergisi*, 65, 299 – 319.
- Yıldırım, S. (2015). Devlet Planlama Teşkilatı'na Sosyalist Planlama Açısından Bir Bakış. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (29), 2015.
- Yılmaz, H. (2020). Türkiye'de Yatırım Teşvik Sisteminin Tarihçesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 12 (23), 431-441.

Economic Policies in the Period of Atatürk and Al-i İktisat Council Within the Framework of National Economy

Extended Abstract

1. Introduction

The experiences of the Ottoman Empire in the last century led to the adoption of the idea of national economy. In this century, there have been many economic, political and legal events that triggered the national economy. The reasons such as the absence of an enterprising Muslim class, the beginning of the independence movements, the rebellion of the minorities of the Ottoman subjects, brought nationalist movements and national economy to the fore. Within the thought of national economy, there have been debates on whether an economic policy with a focus on the private sector or an economic policy with a predominance of state intervention should be implemented. In addition to the failure of the Ottoman Empire to realize the industrial revolution, the foreign trade deficits, increasing debts and alienated capital structure as a result of the implementation of the 1838 Free Trade Agreement were the main factors that enabled the national economy thought to dominate the state administration politically and economically.

The thought of National Economy was influential in the preparation and implementation of economic policies for the first time in the Ottoman Empire during the period of the İttihat ve Terakki government after 1908. This process continued during and after the establishment of the Republic of Turkey. The Türkiye İktisat Congress and the Al-i İktisat Council, as an institution similar to those in the world, have played a role in the creation of these policies based on the thought of national economy. Al-i İktisat Council is important in terms of establishing the relationship between the private sector and the government and increasing the efficiency and role of the private sector in the formation of economic policies. In this study, the necessity of creating economic policies in this context with the thought of national economy and the function of the Al-i İktisat Council were emphasized and it was aimed to shed light on the present.

2. Method

In this study, which was prepared by the descriptive method, original reports and other secondary sources were used. In the preparation of the study, other secondary sources related to the subject were used based on the Al-i İktisat Council Reports. Some of the Al-i İktisat Council Reports were written in Ottoman Turkish and most of them were written in Turkish. The Ottoman reports were translated, and Murat Pıçak's work on Al-i İktisat Council Reports was used to support the translation. The reports were read and their importance in Turkish economic history and in the Turkish economy was evaluated in terms of economic policies.

3. Results and Discussion

The aim of the study is to reveal the relationship of the Türkiye İktisat Congress and the Al-i İktisat Council with the idea of national economy and its importance in the economic policy decisions and practices of the period. It is seen that the thought of national economy and the national economy policy were implemented in this framework, and as a result, there were no problems in terms of economic instability during the Atatürk period, which constitutes the scope of the study. It has been seen that there is a need for new economic institutions with a new management style. It is an undoubted fact that how effective these institutions are in guiding the economy.

4. Conclusion

From the point of view of the cause-effect relationship, the reflection of the national economy thought on the field for the first time showed itself with the economics congress held in İzmir, and one of the results of the decisions taken here was the AI-i İktisat Council. The establishment of the AI-i İktisat Council was realized as a result of the decisions of the Türkiye İktisat Congress. We cannot regard the decisions of the Türkiye İktisat Congress and the establishment of the AI-i İktisat Council as independent from each other. When the decisions of the Türkiye İktisat Congress and the AI-i İktisat Council are examined, it is understood that the national economy approach is dominant from the content of these decisions and the economic policies implemented within the framework of these decisions. The importance of the implementation of the national economic policy and the establishment of institutions such as the AI-i İktisat Council in this direction are emerging for today as well as in the past.